

Cartografia de l'àrea gironina en el període 1812-1988

MONTserrat GALERA I MONEGAL

L'any 1812, amb motiu de les Corts de Cadis es plantejà la necessitat de resoldre el problema polític-administratiu de la divisió territorial de l'Estat espanyol. És a partir de la infiltració dels corrents reformadors de la Revolució francesa a Espanya que es fa patent aquesta necessitat. La constitució aprovada per les esmenta-

des corts preveu "...una divisió más conveniente del territorio español por una ley constitucional luego que las circunstancias políticas de la nación lo permitan"¹.

Una sèrie de propostes es formularen a partir d'aquest moment. D'una forma esquemàtica, i referides només a Catalunya, són les següents:

1) 1812 - Tres províncies per a Catalunya, dues de marítimes i una d'interior, amb les capitals a Barcelona, Tarragona i la Seu d'Urgell.

2) 1814 - Amb la tornada a l'absolutisme per part de Ferran VII, el restabliment dels corregiments per al territori català.

3) 1821 - Projecte de divisió en quatre províncies per al Principat. És el període del trienni liberal.

4) 1822 - Un altre projecte lleugerament diferent al de l'any anterior.

Tots aquests intents es convertiren en realitat el 30 de novembre de 1833, data en què, segons el text d'un reial decret signat pel ministre Francisco Javier de Burgos, el terri-

Johnston, Keith:
Spain & Portugal.
Dins: General Atlas
Modern Geography,
1862, lám. II
(44,00 x 57,40 cm.)
(CTC).

Dufour, A.H.: Mapa de Cataluña con las nuevas divisiones, 1838 (52,50 77 × 50 cm) (CTC).

Bas, Manuel: Cataluña. Dividida en cuatro provincias. Año de 1833. Manuscrit (40,60 × 51,70 cm) (Biblioteca Nacional de Madrid).

tori de l'Estat espanyol quedava dividit en 49 províncies, de les quals quatre (Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona) pertanyien a Catalunya; eren les que avui encara són vigents d'acord amb el text de la Constitució espanyola de 1978, que continua reconeixent aquesta unitat de la província: "L'Estat s'organitza territorialment en municipis, en províncies i en les Comunitats Autònomes que es constitueixin. Totes aquestes entitats gaudeixen d'autonomia per a la gestió dels interessos respectius" ².

El territori de Girona quedava inclòs dins de la província del mateix nom.

El text que definí els límits de la província de Girona és el següent:

"PROVINCIA DE GERONA
SU CAPITAL GERONA.

Esta provincia confina por el S.E. con el mar Mediterráneo, por el N. con el reino de Francia, y por el S.O. con las provincias de Barcelona y Lérida.

Su límite S.E. es la costa del Mediterráneo desde la desembocadura del rio Tordera hasta la raya de Francia.

Su límite N. empieza en la costa en este punto, y sigue la línea divisoria España y Francia por los Piri-

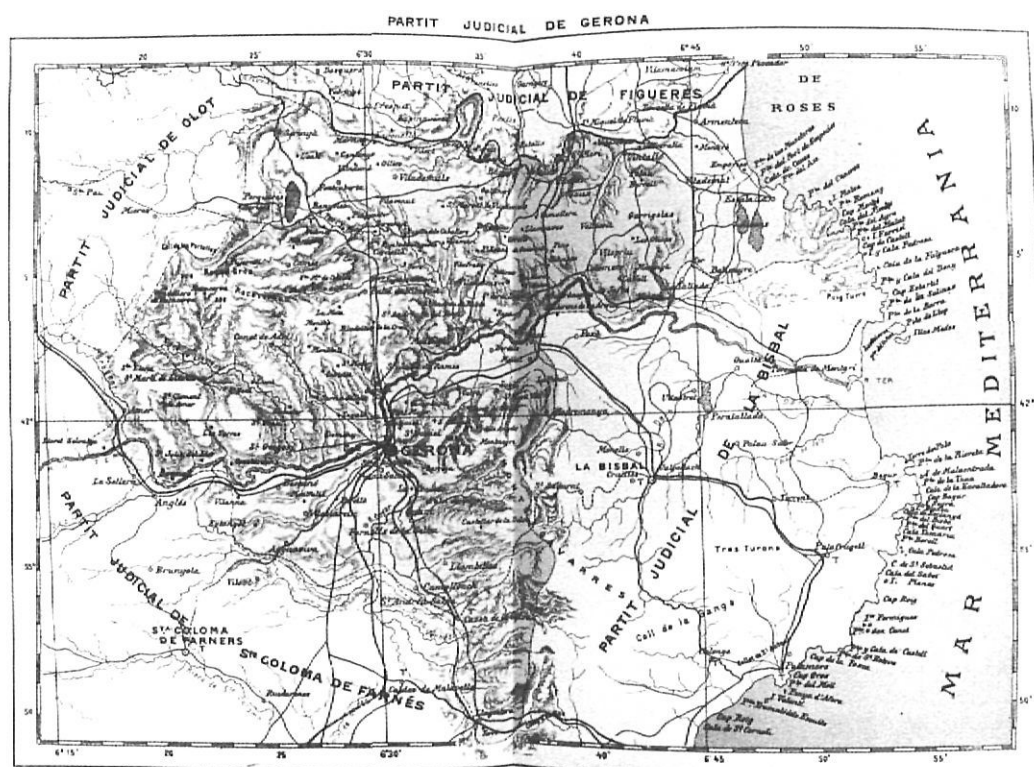
neos hasta cerca del valle de Andorra, al N. del origen del rio Valtova.

Su límite S.O. es el designado á la provincia de Barcelona hasta el collado de Tosas, y desde aquí hasta la raya de Francia el marcado a la provincia de Lérida, siendo sus últimos pueblos Blanes, Martorell, Hostalrich, Viabrea, Riells, Viladrau, Espinelves, Carós, San Miquel de Pineda, Falgas del Bas, Joanetas, Vidrà, Llaers, Viñolas, Losas, Palmerola, Puig-redon, Ara-

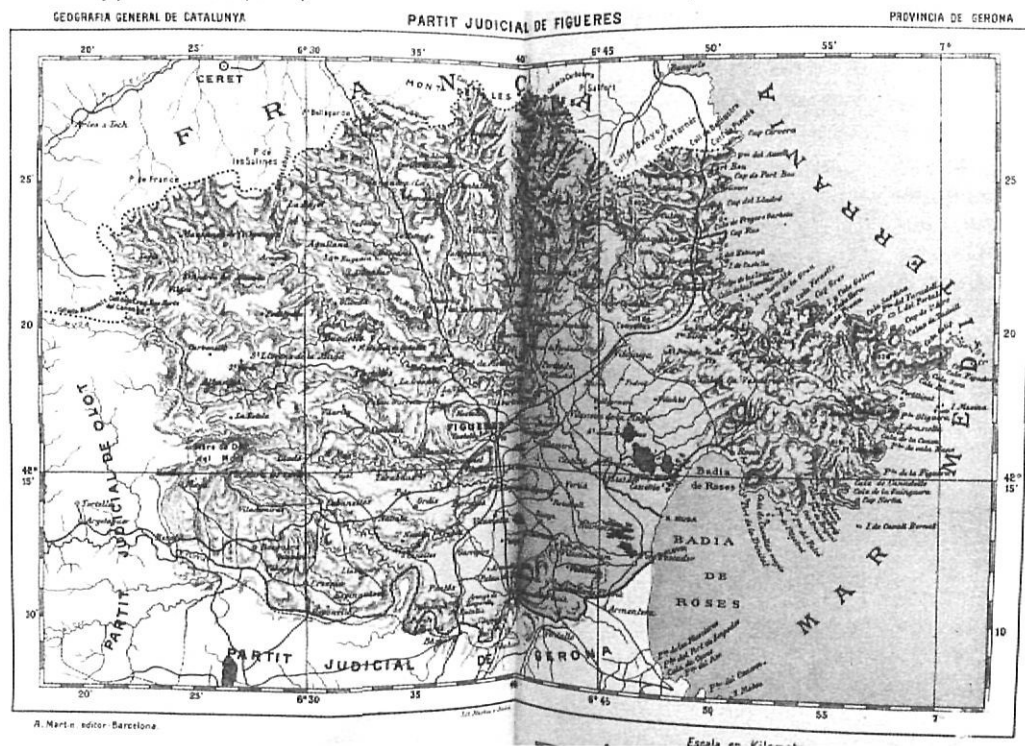
ñonet, Tosas, Isabol, Olot y Maranges" ⁴.

L'any següent, el 21 d'abril de 1934, segons un reial decret, les províncies espanyoles foren subdividides en partits judicials. Les quatre províncies catalanes ho foren en 32, i més endavant arribaren fins a 35. A la de Girona se n'hi assignaren 7: la Bisbal d'Empordà, Figueres, Girona, Olot, Ribes de Fresser i Santa Coloma de Farners. Com-

GEOGRAFIA

Partit Judicial de Gerona. Dins: Geografia general de Catalunya dirigida per F. Carreras i Candí. Provincia de Gerona per J. Botet i Sisó (1910-1915), làm. entre pp. 182-183 (CTC).

Partit Judicial de Figueres. Dins: (id. anterior excepte pp. 416-417) (CTC).

preien un total de 562 pobles i 214.150 habitants ⁵.

Aquests partits judicials presuposaven la cessació d'aquest poder, el judicial, de mans dels alcaldes ordinaris, que eren qui l'havien tingut fins a aquells moments.

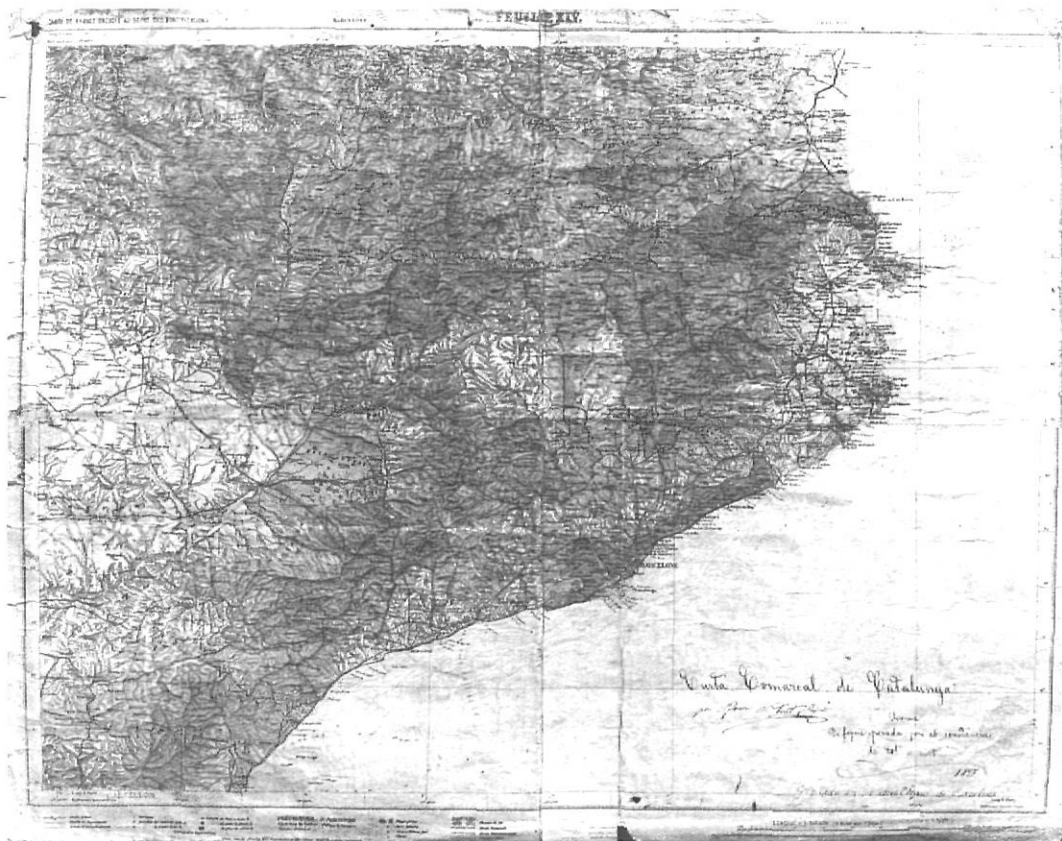
Els partits judicials de Girona i Figueres comprenien el territori indicat en aquests mapes, si bé amb

lleugeres variacions en el cas de Girona en la seva frontera amb el partit de Santa Coloma de Farners.

Aquesta divisió és important per a Catalunya perquè comença a perfil·lar-s'hi el concepte de comarca, mot i idea que s'anà infiltrant ben aviat en la consciència col·lectiva. La capital del partit judicial coincidí majoritàriament amb les posteriors

capitals comarcals.

El procés de comarcalització, talment com el previ a la divisió provincial a nivell estatal, passà per una sèrie de projectes i d'intents. D'entre tots caldrà citar-ne dos pel fet d'ésser els més significatius: el de Norbert Font i Sagué, de 1897, i el de Pau Vila, de 1930.

Font i Sagué, Norbert: Carta comarcal de Catalunya, 1897 (53,00 × 69,70) (Centre Excursionista de Catalunya). Divisió manuscrita damunt un mapa imprès.

Projecte de divisió territorial de Catalunya en comarques segons N. Font i Sagué - 1897

L'autor presentà aquest projecte als Jocs Florals de Barcelona de 1897 i fou premiat. Proposa un total de 39 comarques o unitats. Presta molta atenció a l'orografia, la hidrografia i altres ciències, si bé margina el factor humà, pel fet de no confiar-hi considerablement ⁶.

La comarca del Gironès queda reduïda a una àrea molt petita i el seu territori queda repartit entre Muntanya —una unitat amb aquest nom a la divisió de Font i Sagué— i part de la Garrotxa. La Selva, en canvi, ocupa una extensió notable.

Projecte de divisió de Pau Vila - 1930

Aquest projecte fou presentat en una històrica conferència pronunciada a la Casa del Vallès, en la qual es presentava una nova divisió territorial en comarques per al país. El text d'aquesta dissertació es publicà l'any 1931, després de la proclamació de la República catalana.

Pau Vila projectà 29 comarques i 6 unitats més grans anomenades regions o supercomarques. ⁷

La Regió 1, Regió nord-est (centre a Girona) comprenia les comarques de l'Alt Empordà, Baix Empordà, la Selva i la Garrotxa. La tra-

Vila, Pau: Catalunya. Projecte de divisió comarcal. *Dins: El problema comarcal de Catalunya, 1931, lám. pleg. al final del llibre (CTC).*

dicional comarca del Gironès no apareixia en el projecte.

Aquests intents i la publicació de diverses monografies comarcals (cal destacar-ne *Per a l'estudi de Catalunya. El Gironès*, de Miquel Santaló, 1923; *La Cerdanya* de Pau Vila, 1926; *La Plana de Vic* de Gon-

çal de Reparaz (fill) i Mn. Bataller, 1928 i *El Vallès. Assaig geogràfic*, de Pau Vila, 1930), culminaren en la creació de la Ponència de la Divisió Territorial, a iniciativa del conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya Ventura Gassol. La ponència començà a treballar i estudiar a

GEOGRAFIA

final de 1931, pocs mesos després de la proclamació de la República.

El 12 d'octubre de 1932 les conclusions d'aquests estudis es presentaven al govern de Catalunya. Segons aquesta proposta el territori català quedaria dividit en 9 unitats, anomenades "regions" o "vegueries", i en 38 comarques. El corresponent projecte de llei no es presentà immediatament al Parlament de Catalunya. Ja en plena guerra civil el Consell d'Economia de la Generalitat decidí d'aplicar la divisió territorial i el 27 d'agost de 1936 el president Lluís Companys i el conseller d'Economia i Serveis Públics, Josep Tarradellas, signaren l'acord. El text del Decret deia així:

"a l'efecte de reorganitzar l'economia catalana, el territori de Catalunya es dividirà en nou regions formades per cada una de les comarques que s'esmenten.

... Regió primera, que comprendrà les comarques del Barcelonès, Vallès Oriental, Vallès Occidental, Baix Llobregat i Maresme, la capitalitat de la qual serà Barcelona.

Regió segona, que comprendrà les comarques d'Alt Empordà, Baix Empordà, Gironès, Selva i Garrotxa, la capitalitat de la qual serà Girona.

... Barcelona, 27 d'agost del 1936. Lluís Companys. El conseller d'Economia i Serveis Públics, Josep Tarradellas ⁸.

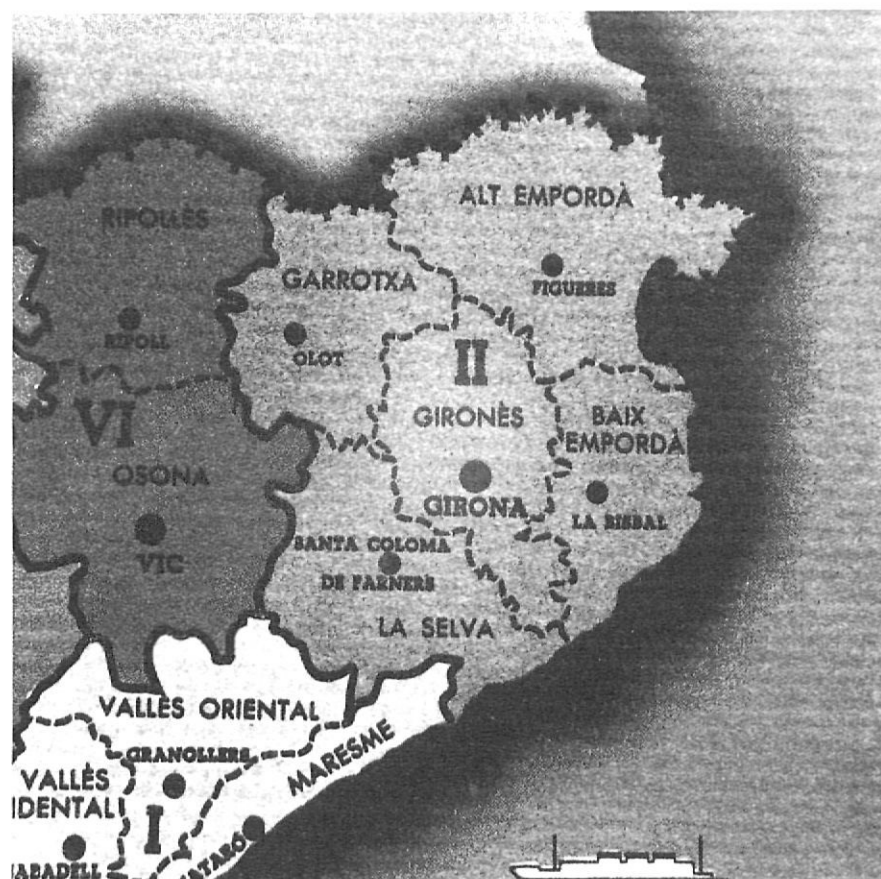
La comarca del Gironès, no contemplada en el projecte de Pau Vila de 1930, torna a ésser considerada.

Aquesta divisió, que aconseguí superar el llistó de projecte, quedà truncada d'una manera radical tan bon punt les tropes del general Franco entraren a Catalunya, a Lleida, l'abril del 1938. "La administración del Estado, la provincial y la municipal en las provincias de Lérida, Tarragona, Barcelona y Gerona se regirán por las normas generales aplicadas a las demás provincias españolas". Aquest text el signava a Burgos el dia 5 d'abril de 1938 el general Franco. ⁹

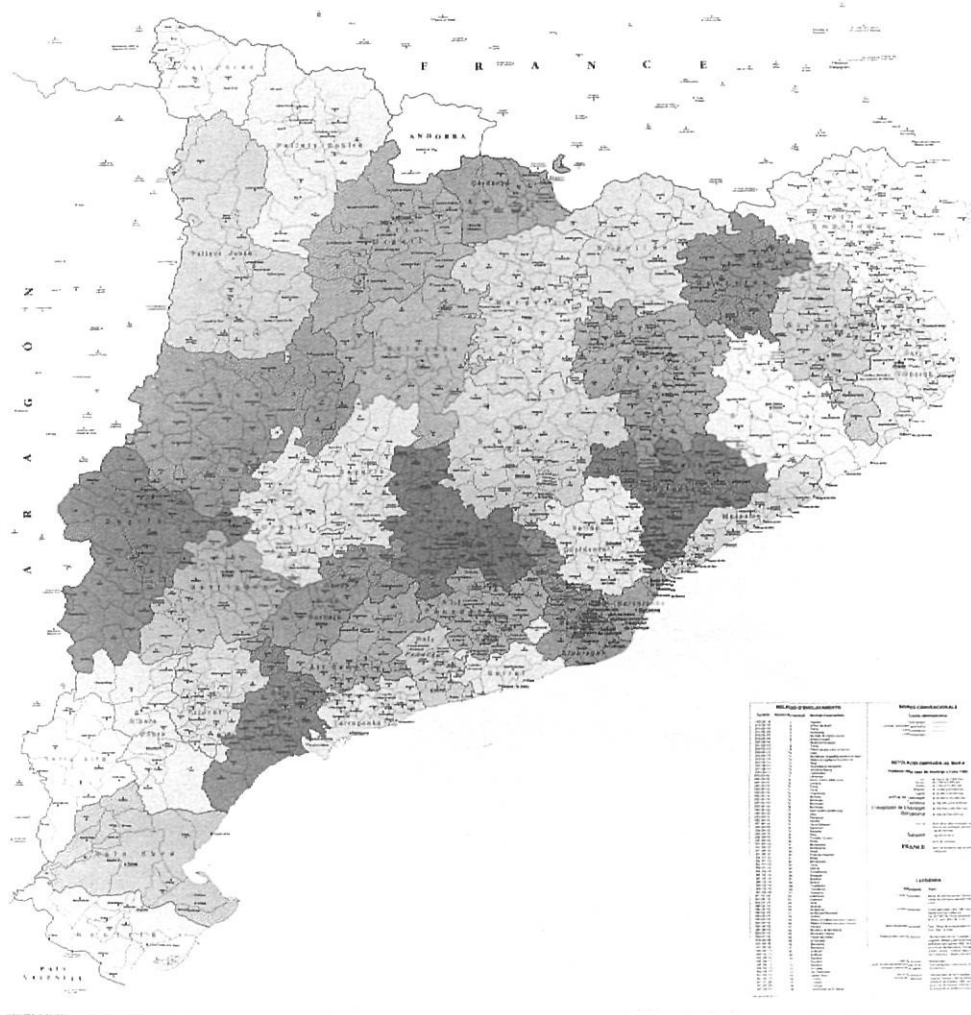
Durant els anys de govern de l'esmentat general (1939-1975), l'única divisió administrativa de Catalunya fou la de les quatre províncies tradicionals creades el 1833. Un

Generalitat de Catalunya. Conselleria d'Economia: Regions i comarques (1936), Edició facsimil en ocasió del Congrés de cultura catalana, 1977 (42,00 × 38,50 cm) (CTC).

Regió II. Girona. Detall del mapa anterior.

Institut Cartogràfic de Catalunya: Mapa comarcal de Catalunya 1:500.000, 1987 (54,00 x 53,20 cm) (CTC).

documentat estudi publicat el 1984 a cura d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo¹⁰ deixa constància de tots els estudis, projectes i propostes publicats fins al 1983 sobre el tema de la Divisió Territorial. La represa del tema s'havia iniciat amb un breu escrit de Rovira i Virgili signat a Montpeller, probablement l'octubre de 1944.

Situació actual

L'Estatut de Catalunya de 1979 preveu que "La Generalitat de Catalunya estructurarà la seva organització territorial en municipis i comarques i també podrà crear demarcacions i supracomarques"¹¹.

Les 38 comarques definides el 1932 i establertes el 1936 han estat la base de la divisió territorial de Catalunya d'enguany, tot i mantenir-se la divisió provincial reafirmada pel text de la Constitució espanyola de 1978¹².

NOTES

1. Artículo 11 de la Constitución de Cádiz. 1812. Publicat a *Las Constituciones de España*, edició i estudi preliminar de Jorge de Esteban. Madrid: Taurus, 1983, p. 47.
2. Artículo 137. *Constitución española (1978)*. Barcelona: José M. Bosch, 1979, p. 81.
3. Colomer Preses, Ignasi M. *Els cent primers mapes del Principat de Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1966. Fitxa 67, p. 76.
4. *División territorial de la Península é islas adyacentes aprobada por S.M. en Real Decreto de 30 de noviembre de 1833*. Madrid: en la Imprenta Real, 1833, p. 15.
5. *Subdivisiones en partidos judiciales de la nueva división territorial de la Península é islas adyacentes, aprobada por S.M. en Real Decreto de 21 de abril de 1834*. Madrid: en la Imprenta Real, 1834. Reproduit a: *Els partits judicials a Catalunya 1982: dades per a una futura remodelació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, departament de Justícia, 1982, pp. 137-176.
6. Font i Sagué, N. "Determinació de les comarques naturals de Catalunya". *Jochs Florals de Barcelona*. Barcelona, 1897, pp. 319-449.
7. Vila, Pau. "Per a una solució del problema comarcal de Catalunya. Una divisió de Cata-

lunya en comarques". *El problema comarcal de Catalunya*. Barcelona: Casa del Vallès, 1931. (Biblioteca d'estudis comarcals, II), pp. 95-139.

8. Decret del govern de la Generalitat que determina les nou regions... les comarques compreses i la capitalitat de cada regió. *Diari Oficial*, 9 setembre 1936.

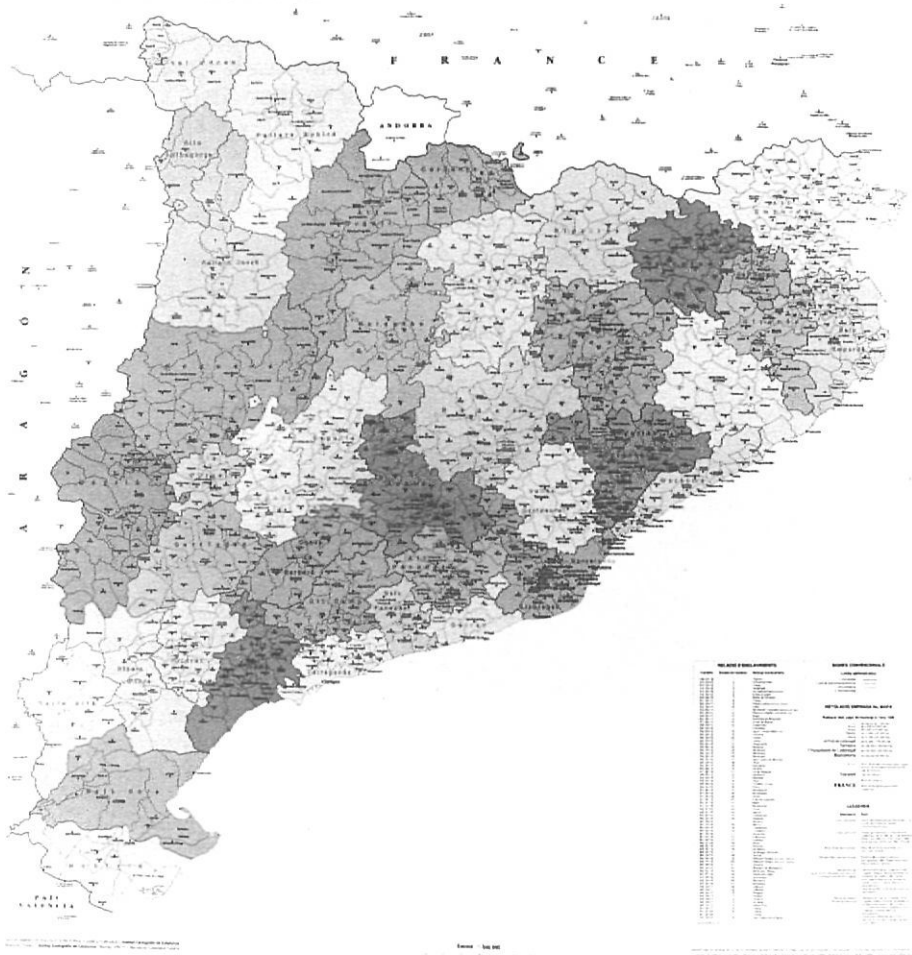
9. Artículo 1 de la Ley de 5 de abril de 1938 de derogación del Estatuto de Cataluña B.O.E., 8 abril 1938.

10. *El debat de la divisió territorial de Catalunya*, edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983) a cura d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo. Barcelona: Diputació, 1984.

11. Article 5.1 de l'Estatut d'autonomia de 1979. Publicat a *L'Estatut d'autonomia de Catalunya de 1979 i l'Estatut interior de 1982...*, amb un estudi històric per Albert Balcells. Barcelona: Miquel Arimany, 1982 (Col·lecció Informe), p. 152.

12. Llei 6/1987 de 4 d'abril sobre l'organització comarcal de Catalunya. D.O.G., 8 abril 1987.

13. Llei 5/1988 de 28 de març de la creació de les comarques del Pla d'Estany, del Pla d'Urgell, i de l'Alta Ribagorça. D.O.G., 16 maig 1988.

Institut Cartogràfic de Catalunya: Mapa comarcal de Catalunya 1:500.000, 1988 (54,00 × 53,20 cm) (CTC).

La disposició transitòria primera de la llei 6/1987 del 4 d'abril contemplava la consulta municipal per a l'establiment de la divisió del territori de Catalunya. Resultat d'aquesta consulta fou la modificació del mapa anterior. Foren creades tres comarques més i el Pla de l'Estany, el Pla d'Urgell i l'Alta Ribagorça¹³. D'aquesta manera les 38 comarques del 1936 recuperades el 1987 es transformaren en 41 el 1988.

Amb aquesta modificació les comarques gironines experimenten un canvi de límits comarcals, amb la inclusió de la nova unitat del Pla de l'Estany.

L'evolució dels límits de l'administració territorial de Catalunya i particularment la part que afecta l'àrea de Girona s'ha pogut seguir en bona part gràcies a la presència

d'imatges ben significatives, mapes publicats a l'època i mapes d'estudi durant quasi 700 anys. Aquest era l'objectiu i la finalitat d'aquest escrit publicat en dues parts. La primera ho fou en el número anterior (129) i es titula *Cartografia de l'àrea gironina en el període 1304-1812*.

Montserrat Galera és cap de la Cartoteca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

La primera part d'aquest treball de Cartografia fou publicat en l'anterior número de la Revista.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA (Ordenada cronològicament)

Geografia general de Catalunya, dirigida per Francesch Carreras i Candi: Província de Girona per Joaquim Botet i Sisó. Barcelona: Albert Martín (1910-1915).

Santaló i Parvovell, M. *Per l'estudi de Catalunya. Assaig monogràfic: el Gironès*. Girona: "El Autonomista", 1923.

Un segle de vida catalana: 1814-1930, director Ferran Soldevila. Barcelona: Alcides, 1961.

La divisió territorial de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Conselleria d'Economia, 1937. - Se'n va fer un facsimil en ocasió del Congrés de Cultura Catalana. Barcelona: Seix Barral, 1977.

La gènesi de la divisió territorial de Catalunya, edició de documents de l'arxiu de la Ponència a cura d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo. Barcelona: Diputació, 1983.

El debat de la divisió territorial de Catalunya, edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983) a cura d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo. Barcelona: Diputació, 1984.

La divisió territorial de Catalunya: selecció d'escrits de geografia. Barcelona: Curial, 1984.